

СВЕТСКА ЕКОНОМСКА КРИЗА САВРЕМЕНОГ ДРУШТВА

Радмила Вилма Гетман¹⁷

Review article

doi: 10.5937/OdrRaz2502073U

Резиме

Привредни циклуси нису превазиђени. Седамдесетих година двадесетог века долази до истовременог пада привредне активности и инфлације, такозвана "стагфлација". Након енергетских криза 1982, 2000 и последњи пут 2008. године уследила је рецесија светске привреде, док су неразвијене земље значајно погоршале свој положај. Финансијска криза из 2008. године која је настала САД-у проширила се на цео свет прераставши у светску кризу. Услед финансијске кризе долази до поскупљења банкарских кредита што доводи до пораста трошкова пословања предузећа, док са друге стране, услед обима кредитирања долази до смањења ликвидности предузећа.

Кључне речи: светска економска криза, привреда, друштво.

Увод

Информатичко-комуникацијска технологија и револуција у значајном обиму допринела је развоју глобалног (светског) тржишта и новог светског поретка. Земље и народи који избегавају да се укључе у овај процес биће изложени полаганом процесу историјског изумирања. Међутим, највећа последица оваког понашања јесте губитак поверења, које се лако губи али се тешко стиче. Као последица смањења обима кредитирања долази до смањења потрошње што доводи до смањења укупне агрегатне тражње. Смањење тражње предузећа узрокује смањење производње. Смањење продаје и прихода доводи до отпуштања радника у предузећима како би се смањили трошкови до чијег је раста дошло услед раста трошкова финансирања. Погоршање услова пословања предузећа, смањења прихода и пораст расхода утичу на банкрот великог броја пре свега малих и средњих

¹⁷ Visoka škola biznisa, Niš, R. Srbija, email: rvgetman@yahoo.com, ORCID 00000002-5352-4567

предузећа и немогућности предузећа да сервисирају своје обавезе. Предузећа неће моћи да сервисирају своје обавезе по кредитима према банкама што ће повратно утицати на погоршање биланса банака и погоршање пољуљаног поверења.

Утицај неекономских фактора на развој привреде

Тренутну, четврту по реду, технолошко-комуникацијску револуцију карактеришу новине које се пласирају на тржишту у виду нових високих технологија. Високе технологије представљају врхунске производе повећаног и специфичног улагања у научно-истраживачки рад (Илић, Праћа, 2015). У овој сфери веома су изражене везе науке и привреде уз интензиван развој научно-истраживачког система уз непрекидан ток иновационих активности. Специфичне особине високих технологија огледају се кроз високо растућа капитална достигнућа у области науке, технике и технологије, високи степен акумулативности и интензивности и мању осетљивост на кризе. Примена информационо – технолошких достигнућа у великој мери је утицала на кратак животно циклус производа, услуга, технолошких система и процеса и високу еластичност тражње по доходу. Висок ниво образовних потреба, као последица експанзије информатичке револуције условио је значај средства која су инвестирана путем мера државне интервенције.

Високе технологије широког спектра потврда су кључне улоге коју имају у технолошко-економском развоју глобалне, светске привреде. Успешна имплементација високих технологија најбоље се огледа кроз њихова деловања у односу на пословно окружење, прилагодљивост, организациону кохезију, предузетничку културу и осећај за интегритет у областима топ и оперативног менаџмента. Технолошке иновације укључују нове производе и процесе и/или значајне промене у производима и процесима. Иновација се односи на боље коришћење производа и услуга за крајње кориснике (потрошаче), која своју вредност материјализује на тржишту кроз додатни приход. Иновација је успешна ако успе да својим пласманом на тржишту односно њеном

комерцијализацијом поврати инвестирана средства у њен развој и омогући остварење одговарајућег профита (Прапчевић, 2001). Најчешће коришћена два типа иновација подразумевају линеарни модел који се одвија у правцу истраживање-развој-производња-маркетинг и интерактивни модел који представља комбинацију два типа различита интеракција (Spilimbergo, et. all, 2008).

Један тип интеракција представља (објашњава) процесе који се одвијају у фирми или групи фирми које су сродне и блиско сарађују у својој мрежној структури, док друга врста интеракција односи се на релације између конкретних фирми и научно-технолошког система унутар кога се одвијају њене иновационе активности (Džamić, 2021).

Успех сваке фирме зависи од запослених који представљају хетерогену категорију коју осликавају систем вредности, култура, заједништво, идентификација са циљевима фирме и разноврсност знања и вештина којима запослени располажу (Tálas, 2023). Сви чиниоци са својим карактеристикама имају за циљ стварање квалитетног, иновативног, прилагодљивог, развојно прогресивног и производно применљивог технолошког поступка, производног инпута, процеса, производа и/или услуге.

Сличност и разлике светске економске кризе – некад и сад

Сматрало се да је Европска монетарна унија (ЕМУ) изграђена на стабилним основама фискалне и монетарне политике Европске уније и да је ниједан фактор не може довести до потпуног краха или монетарног слома (Lukić, Bulatović, Misirača, 2021). Међутим државни систем САД заједно са својим монетарним механизмима довео је управо до монетарног колапса привреду САД-а и са собом повукао у „монетарни амбис“ целу светску привреду.

Монетарне доктрине, на којима је почивао њихов систем монетарних резерви одржавале су се неконтролисаним штампањем долара што је проузроковало светску економску кризу која је полако, али сигурно, довела светску привреду у стање депресије и дуге рецесије са несагледивим последицама.

Слика бр. 1 - Евро валута земаља чланица Европске уније

Извор: www.foreks.rs

Иако су познати светски економисти свесни дубине кризе, њених импликација и последица у светским размерама још увек нема сагласности о начинима, мерама и инструментима које треба применити ради изласка из оваквог стања које траје скоро непуну деценију (Mikler, 2013). Пажљиво грађена структура Европске монетарне уније (ЕМУ) доведена је до финансијског колапса, која уз привреду САД-а која се налази пред финансијским сломом само још више доприноси непрекидном штампању америчког долара. Постоји мишљење о да је свака економска криза изазвана одређеним послератним разарањима и да је њен интензитет пролазног карактера (Petrović, 2019). Сходно томе, економске кризе у одређеним временским интервалима погађају светску привреду и поједнако утичу на светске економске процесе без обзира на доктрину која је у том тренутку актуелна.

Модел који се залаже за излазак из тренутне светске економске кризе заснива се на Фридмановом моделу, а смањење јавне потрошње није до сада дало очекиване резултате. При томе, мултипликатор који се односи на фискални део у многим је већем износу него што се сматрало да ће износити. Широм света развијене државе покушавају да прилагоде своје монетарне политике које уз праксу морају да покажу много већи степен

толеранције према инфлацији него што је то било до периода пре почетка светске економске кризе 2007. године. На снази је и увођење јаче регулативе у области финансија нарочито у земљама Европске уније. Дотле, већина држава и даље је под утицајем светске финансијске кризе јер су у већој мери осетљивије с обзиром да су немоћне у вези штампања новца (Dejanović, 2023). Утицај светске економске кризе на новчане токове везан је, пре свега, за прекомерну потрошњу у јавном и у приватном сектору, а њен утицај најјасније се огледа кроз повећање дефицита текућег биланса и кроз висину спољног дуга (Zafirović, Matijević, 2025). Ово је веома битно ако се има у виду да многи економски аналитичари светску економску кризу везују за висину јавног дуга и висину буџетског дефицита.

Из ове чињеница потиче и претпоставка да се само рационалном јавном потрошњом може избећи даље продубљивање већ ионако тешке светске економске ситуације. Упркос свим напорима да не дође до пада друштвеног бруто производа велики број држава широм света неће још дуго да достигне ниво из 2007. године.

Закључак

Савремене светске економске кризе имају веома негативан утицај на развој светске привреде и друштва. С обзиром да руски економски експерти сматрају да ће светска економска криза потрајати до краја 2020. године Централна банка треба да има важну функцију у економији и финансирању у појединим земљама и у њиховим тржишним привредама примењујући основна начела банкарског пословања.

Поред кредитног ризика и ризика неликвидности, банке су данас изложене и ризицима каматне стопе, девизног курса, као и специфичним банкарским ризицима. Ови ризици могу се анализирати са аспекта појединачних билансних позиција или агрегатно на нивоу конкретне банке. Политика ризика у пословним банкама обухвата његову идентификацију, процену и његово регулисање. За смањење ризика пословне банке користе различите пословне стратегије. За регулисање кредитног ризика банке користе методе кредитне анализе, стратегије диверсификације пласмана и резерве капитала.

Због великог значаја кредитног ризика за сигурност пословних банака, у свим земљама централне банке обавезују пословне банке на коришћење ових стратегија. Током ранијих периода пословне банке су користиле вредносне папире искључиво у контексту активне политике повећања кредитног потенцијала. Међутим, финансијске иновације деловале су да банке усмере на тржишта вредносних папира и значајан део својих пласмана. Овакво понашање пословних банака, у великој мери утиче на њихову већу ликвидност као и на трансфер ризика на крајње инвеститоре. Са дерегулацијом финансијског сектора контрола је појачана и проширена.

Истовремено већа повезаност националних финансијских система води ка уједначавању различитих система контроле и стварању јединственог система контроле опрезности у земљама ОЕЦД-а. Са једне стране успостављена је интеракциона контрола привредних субјеката и пословних банака, а са друге стране централне банке преко контроле сигурности пословних банака контролишу сигурност целокупног финансијског система (системски ризик). Пословне банке у нашој земљи у ранијим периодима нису придавале одговарајући значај праћењу и регулисању ризика. Одређена пажња придавана је само кредитном ризику и ризику неликвидности, мада и за њихово праћење није постојала довољно верификована методологија у банкарском сектору.

Литература

1. Илић Б., Праћа Н. (2015), Одрживи развој у условима информационо- комуникационих технологија, Београд
 2. Прашчевић А., (2001) Економске кризе и модели макроекономске политике, Економски факултет, Београд
 3. Mikler, J., (2013), The Handbook of Global Companies, John Wiley & Sons, Political Science
 4. Spilimbergo, A., Symansky, S., Blancard, O., & Cottarelli, C. (2008). *Fiscal Policy for the Crisis*. [www.imf.org/external/pubs/ft/spn/2008/spn\(\)801.pdf](http://www.imf.org/external/pubs/ft/spn/2008/spn()801.pdf)
- Ђукић Ђ., (2012), Банкарство и криза, Економски факултет, Београд

5. Security in Central and Eastern Europe in a period of strategic shocks. *Društveni horizonti*, 3(5), 25-43. <https://doi.org/10.5937/drushor2305025T>
6. Petrović, R. (2019). Political consequences of the economic crisis in Spain. *Oditor*, 5(1), 7-18. <https://doi.org/10.5937/Oditor1901007P>
7. Lukić, A., Bulatović, D., & Misirača, D. (2021). Challenges and problems of food producers in the conditions of the COVID 19 virus pandemic. *Ekonomski signali: poslovni magazin*, 16(1), 49-60. <https://doi.org/10.5937/ekonsig2101049L>
8. Džamić, I. (2021). Telework: Legal regime before and during the COVID-19 pandemic. *Pravo i privreda*, 59(3), 423-449. <https://doi.org/10.5937/PiP2103423D>
9. Zafirović, J., & Matijević, B. (2025). The world of work in times of crisis: Changes in work values across Europe. *Kultura*, 188, 21-43. <https://doi.org/10.5937/kultura2588021Z>
10. Dejanović, M. S. (2023). Strategy for the implementation of socially responsible behavior in situation of economic crisis. *Baština*, 61, 235-246. <https://doi.org/10.5937/bastina33-47156>
11. www.foreks.rs

THE WORLD ECONOMIC CRISIS OF MODERN SOCIETY

Radmila Vilma Getman¹⁸

Abstract

Business cycles have not been overcome. In the 1970s, there was a simultaneous decline in economic activity and inflation, the so-called “stagflation”. After the energy crises of 1973, 1980 and most recently in 2008, a recession in the world economy followed, while underdeveloped countries significantly worsened their position. The financial crisis of 2008, which originated in the USA, spread to the entire world, developing into a global crisis. Due to the financial crisis, the price of bank loans increased, which led to an increase in the operating costs of companies, while on the other hand, due to the volume of lending, the liquidity of companies decreased.

Keywords: world economic crisis, economy, society.

Datum prijema / Date of arrival: 04.10.2025.

Datum prihvatanja / Accepted date: 06.12.2025.

¹⁸ Business School of vocational studies, Niš, R. Serbia, email: rvgetman@yahoo.com, ORCID 00000002-5352-4567